

РЕЛІГІЙНІСТЬ В УКРАЇНІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

У статті аналізуються кореляції і взаємозалежності релігійного ототожнення з соціальними, культурними, історичними, економічними, регіональними та місцевими громадами.

Ключові слова: релігія, національне, регіоналізм, самоідентифікація, ідентичності.

Сучасна Україна є поліетнічною, багатокультурною і багато-релігійною країною, що виразно поділяється на регіони, відмінності між якими закорінені в особливостях їхнього розвитку в минулому. Локальна ідентифікація жителів України превалює в усіх регіонах, але найбільше — у Центрі (50%) і на Півдні (49%). Регіональна ідентифікація найбільше властива жителям Сходу (19%) і найменше — Центру (10%), а із загальнонаціональною ідентичністю найбільше уособлюють себе на Заході країни (відносна більшість у 40%) [1, с. 2]. Такі дані до певної міри співвідносні із загальносвітовими тенденціями: лише незначна частина населення західноєвропейських країн, що інтенсивно інтегруються, сприймає «космополітичні цінності», тоді як переважна більшість (85%) ідентифікує себе з локально-регіональними, національними [2, с. 3]. Політичний контекст в сучасній Україні вагомо впливає на трансформацію, формування і ситуативні модифікації таких взаємопов'язаних між собою ідентичностей як загальнодержавна/національна, регіональна й локальна, етнонаціональна, релігійна, тим більше, що всі вони становлять собою відносно нові явища українського соціуму і перебувають у динамічному стані.

«Логіка» успадкованої Україною від СРСР регіональної структури була алогічною, будучи підпорядкованою не завданням ефективності виробництва і розподілу праці, подолання диспропорцій у соціально-економічному розвитку регіонів, збереження регіонального історико-культурного середовища, а принципу політичної доцільності з усіма впливаючими з нього деформаціями, волонтаризмом, абсурдом. Карколомне руйнування спільного радянського економічного і промислово-виробничого комплексу покликане до життя спонтанну самоорганізацію регіонів, їх контекстуалізовану саморефлексію і самоусвідомлення, врешті, мобілізацію регіональної ідентичності.

Національна ж політика Комуністичної партії була експериментом з формування/конструювання «нової історичної спільноти — радянського народу» — позаетнічного колективістського феномена, де етнічне і національне трактувались, з одного боку, в категоріях традиційної аграрної культури, фольклору та етнографії, а з іншого, індустріального суспільства, коли складови-

ми національної ідентифікації громадян були також національні та інтернаціональні (концепт «сім'ї народів ЄСРЄ») досягнення в економіці, культурі, науці з культом міфологізованих «вільної праці» і «трудівника – будівничого світлого майбуття». Радянський націєтворчий мегапроект не витримав виклику з боку мобілізованої етнічності, щойно остання почала звільнятися з ідеологічних і каральних лещат авторитарної системи.

Основні напрями формування релігійних ідентичностей були визначені новопосталою конфігурацією релігійних акторів у суспільно-політичному житті країни: легалізованою наприкінці 1989 р. Українською греко-католицькою церквою (УГКЦ), створеною того ж року втретє упродовж ХХ ст. Українською автокефальною православною церквою (УАПЦ, офіційну реєстрацію здобула у 1990 р.), розколом 1992 р. в автономній Українській православній церкві (УПЦ в юрисдикції Московського патріархату), внаслідок якого на релігійній мапі України з'явилась ще одна православна релігійна організація – УПЦ – Київський патріархат. Саме ця група церков, що позиціонують себе як традиційні, історичні, національні, як такі, що вплинули на розвиток української історії і культури, – стала епіцентром формування тих нових ідентичностей, в яких релігійне виявилось тісно пов'язаним з етнонаціональним, політикою націє- і державотворення. Саме у цій групі церков рівень інструменталізації релігії різноманітними суспільно-політичними силами, часто різновекторного спрямування, виявився найвищим.

Націонал-патріотичні сили і партії правого політичного спектру однозначно підтримали «національні церкви» – УПЦ–КП, УАПЦ, УГКЦ, використовуючи релігійний чинник для етнічнозабарвленної сакралізації своїх ідеологічних засад і підміни мови політики мовою релігії. Юрисдикційна приналежність УПЦ до Московського патріархату була використана цим спектром суспільно-політичних сил для стереотипизації УПЦ як «російської» церкви, «п'ятої колони Москви» і поділу на «ми – вони». Попри той факт, що УПЦ ситуативно підтримують українські ліві, проросійські сили, позиція самої церкви не піддається редукуванню до однозначних політичних характеристик і не зводиться до функції Руської православної церкви. Її ідентичність формується переважно в категоріях подвійної українсько-російської ідентичності, без антагоністичного протиставлення української і російської складової, з наголосом на тягlostі спільного історичного досвіду східнослов'янських народів. Послаблена розколами, УПЦ залишилась кількісно найбільшою православною церквою в країні, в якій небезконфліктно співіснують суперечливі етнонаціональні, політичні, культурні, регіональні ідентичності, власне як і в країні в цілому, і якій вдається уникати нових поділів

на цій основі. Попри триваючі зусилля політичних і церковно-політичних сил всередині України маніпулювати поняттям канонічності, що належить до галузі церковного права і є питанням внутріцерковним, лише УПЦ в юрисдикції Московського патріархату має на сьогодні врегульований юридичний статус і визнається повноправним суб'єктом відносин у всеправославному світі.

Противагу мобілізованій під релігійними гаслами українській етнічності утворили традиційні для України пізньопротестантські течії, а також велика кількість неохристиянських організацій, нових релігійних рухів, східних релігій, принципово позаетнічних, універсалістських. Розвиток мережі релігійних організацій національних менших України також допомогав врівноважувати мобілізовану етнічність у «національних» церквах, унаочнюючи той очевидний факт, що Україна є державою поліетнічною (за переписом 2001 р. в країні проживають представники 130 націй і народностей), багатонаціональною і багаторелігійною (на 1.01.2009 р. в країні офіційно зареєстровано 55 релігійних напрямів).

У локально-регіональних ідентичностях провідне місце належить чиннику культури в широкому розумінні цього слова, а серед компонентів культури — ідентичностям національним, етнічним, релігійним. Спільним для такого роду ідентичностей є висока частка в них емоційної, ірраціональної складової, а також метафоричність, розмитість понятійного апарату, яким вони оперують. Однією з найважливіших і спільних для цих ідентичностей функцій є функція світоглядної орієнтації, смислопокладання, що надає їм екзистенційної, абсолютної цінності, а у випадку поєднання релігії з націоналізмом — сакрального виміру останньому, з одного боку, і іманентності «національної релігії» («прабатьківської віри») певному народу, з другого. Разом узяті ці полегшені механізми мобілізації, інструменталізації цих ідентичностей з тією чи іншою метою, тими чи іншими політичними акторами.

Релігійна самоідентифікація населення України співпадає з соціокультурними особливостями регіонального поділу країн, на полюсах якого протистоять цінності індустріальної культури промислового Сходу і традиційної аграрної культури Заходу. Регіональну специфіку релігійних і етнонаціональних ідентифікацій населення України незмінно фіксують соціологічні опитування.

Особливістю України є те, що релігійна самоідентифікація її населення за кількісними показниками на сьогодні є однією з найвищих в Європі: на жовтень 2002 р. за даними Центру Разумкова вона становила 60,2% віруючих плюс 19,4% тих, хто вагався між вірою і невір'ям [3, с. 47]. На грудень 2006 р., коли респонденти не мали іншого вибору як відповісти на питання щодо їхньої релігійності «так» чи «ні», рівень віруючих, згідно даних Європейського соціального дослідження, становив 74,7% від загальної кількості

населення [4, с. 13]. У регіональному вимірі релігійна самоідентифікація населення іде по низхідній зі Заходу на Схід, де вона майже вдвічі нижча, ніж на Заході [3, с. 47].

Відповідно до рівня релігійності населення сформована мережа релігійних організацій в Україні. На 2008 рік можна стверджувати про її насичення та стабілізацію. Якщо у перші роки лібералізації радянської політики щодо релігії і церкви (1988–1990 рр.) кількість релігійних громад зросла в Україні на 41,7%, то впродовж наступного десятиліття (1990–2000 рр.) темпи росту скоротились до 5–8% на рік, у 2000–2005 рр. відповідно – до 4,1–4,7%*. Останні роки фіксують досягнення рівня задоволення потреб віруючих країни у низових релігійних структурах, динаміка зростання яких пішла на спад: у 2006 р. приріст громад склав – 2,7%, 2007 р. – 2,3%, 2008 р. – 1,8%. У конфесійному вимірі початково динамічніше розвивались структури православного і греко-католицького віросповідань, однак впродовж останнього десятиліття вищими темпами зростає мережа протестантських організацій і нових релігійних рухів.

У регіональному вимірі ступінь насиченості релігійної мережі має динамічний характер. З початком 90-х рр. ХХ ст. релігійна мережа зростала саме в Західному регіоні, однак з часом частка західноукраїнських громад у загальнонаціональній статистиці почала зменшуватись за рахунок розвитку мережі в інших регіонах: з 59,7% від загальної кількості громад у 1991 р. до 34,9% у 2008 р. Другим після Заходу за насиченістю релігійними громадами регіоном стабільно залишається Центр (40,6% у 2002 р.). Найменше релігійних громад на Сході – 9,2% (у 2008 р.). Найінтенсивніше в абсолютних цифрах приріст громад відбувався на Півдні: з 1999 р. по 2008 р. їхня кількість зросла на 83,3%.

Попри те, що нині зростання релігійної мережі відбувається за рахунок Центру, Півночі і Півдня, осердям церковно-релігійного життя в країні залишається Західний регіон. На початок 2000 р. на кожні 10 тис. населення у Західному регіоні припадало 10,1 громади (найбільше у Тернопільській області – 13,1; найменше в Івано-Франківській – 8,1). У Центрі відповідно – 5,4 громади (найбільше у Хмельницькій області – 8,7; найменше у Кіровоградській – 3,2). У Північному регіоні – 4,2 (найбільше у Житомирській області – 6,4; найменше – у м. Києві – 1,7). На Півдні – 3,0 (найбільше в АР Крим – 4,0; найменше у м. Севастополі – 1,5). На Сході – 1,9 громади на 10 тис. населення (найбільше у Запорізькій області – 2,6; най-

* Усі наведені дані тут і нижче, коли джерело не вказується, взято із щорічних статистичних звітів Державного комітету України у справах національностей і релігій при КМ України (офіційна назва і статус якого неодноразово змінювались).

менше у Дніпропетровській і Харківській областях — 1,5) [5, с. 27]. Тобто, різниця між Заходом і Сходом України становила у 2000 р. понад 50%, що майже корелюється з наведеним вище рівнем релігійної самоідентифікації громадян.

Самовизначення громадян стосовно конфесійної належності на серпень 2005 р. свідчило, що більшість з них відносить себе до православ'я (60,8%), 7,6% — греко-католицизму, 15,8% опитаних вважали себе «просто християнами». З римо-католицизмом ідентифікували себе 1,6% опитаних, протестантизмом — 1,3%, ісламом — 0,4%. Близько 12% громадян не віднесли себе до жодного з віросповідань, вважаючи себе невірними [6, с. 17]. Якщо порівняти ці дані з кількістю діючих в Україні релігійних громад, то співвідношення виглядатиме інакше. Православ'я у 2008 р. залишалося домінуючим віросповіданням: 51,6% від усіх зареєстрованих громад, друге місце посів протестантизм — 30%; греко-католицизм і римо-католицизм отримали відповідно 11,2% і 3,2% від загальної кількості громад, іслам — 1,6%, іудаїзм — 0,9%.

У православ'ї, як зазначалось, кількісно переважає Українська православна церква, мережа якої становить 67,6% православних громад країни. Цей показник не відображає реального стану, оскільки загальна кількість православних громад у країні штучно збільшена. Насамперед, вона містить відбиток втручання у релігійно-церковне життя політичного чинника як на вищому рівні, так і локально-регіональному: після створення політиками найвищого рівня у 1992 р. УПЦ–КП на кілька років де-юре зникли усі громади УАПЦ, за рахунок поглинення яких і було створено УПЦ–КП. Статути громад УАПЦ і деяких громад УПЦ під тиском влади, нерідко без відома самих громад, перереєструвались на УПЦ–КП. Відтак, УАПЦ змушена була відновлювати свою структуру, примножуючи кількісні показники православних громад в цілому по країні. З другого боку, незавершений процес повернення нерухомого майна релігійним організаціям, з одного боку, і спрощений механізм одержання ними державної реєстрації, з другого, підштовхує релігійні організації до створення штучних структур задля висунення «законних» претензій на те чи інше нерозподілене майно. Так само й триваюче міжконфесійне протистояння змушує їх створювати паралельні структури задля збереження «балансу сил».

Великий розрив у кількості віруючих, які вважають себе протестантами (1,3%), і кількістю протестантських релігійних громад в країні (30%) пояснюється тим, що не всі неохристиянські та харизматичні організації ідентифікують себе з власне протестантизмом, залишаючи цю дефініцію для церков раннього і пізнього протестантизму, тоді як в офіційній статистиці всі ці організації об'єднані під загальною рубрикою «протестантизм». З іншого боку,

в традиційних для України протестантських церквах і організаціях принцип обчислення членів відрізняється від того, що практикується у православних церквах, де, зазвичай, можуть лише сказати скільки приблизно «прихожан» беруть участь у недільних богослужіннях, а скільки – на великі свята. Протестантські спільноти, як правило, мають фіксоване членство, структуровані низові організації, що не тільки знають кожного свого члена, але й активно залучають його не лише до щонедільних зібрань, але й до різного роду релігійних зустрічей впродовж тижня, благодійної діяльності. Для релігійних зібрань протестантські спільноти не потребують спеціальних культових приміщень (знову-таки на відміну від православних і католиків) і тому навіть малочисельні громади живуть активним релігійним життям як окремі структурні одиниці, що й відбивається на їхній загальній кількості.

На регіональному рівні спостерігаються значимі відмінності у релігійних і етнонаціональних, що нерідко співпадають, ідентифікаціях населення України [7].

Західний регіон, що традиційно асоціюється з греко-католицизмом, не є однорідним. УГКЦ кількісно переважає у Тернопільській, Львівській та Івано-Франківській областях, де громади греко-католиків становлять 55,1% загальної їх мережі. УПЦ займає пріоритетні позиції у Волинській (47,3% загальної кількості громад), Закарпатській (36,5%) та Рівненській областях (44,8%); друге місце посідають протестантські громади – відповідно 28,3%, 35,5% та 30,2%. У Чернівецькій області протестантські громади кількісно переважають – 42%, а друге місце посідає УПЦ – 39,8%.

У Західному регіоні частка православних громад у 1992–1999 рр. знизилася з 51,5% до 35,4%. Майже дві третини громад УПЦ було витіснено з Галичини впродовж перших кількох років після легалізації УГКЦ. Натомість в регіоні набули поширення новопосталі православні церкви – УПЦ–КП і УАПЦ, що позиціонують себе як «національні»: перша мала у 2008 р. в Західному регіоні 42,9% від загальної кількості своїх громад, друга – 70,8%. Різке і суттєве скорочення у трьох галицьких областях громад УПЦ корелюється зі змінами в етнонаціональній ідентифікації населення регіону, зафіксованими всеукраїнськими переписами 1989 і 2001 рр. У Львівській та Івано-Франківській областях кількість населення, яке визнало себе росіянами за національністю, скоротилася більш ніж на половину (56–53%), що є найбільшим показником по країні (в інших областях регіону це скорочення становило 47–40%) [8, с. 8]. Етнонаціональна ідея посіла провідне місце у системі цінностей більшості населення Західного регіону.

У **Центрі** частка громад УПЦ становить 54,7% релігійної мережі. У 2008 р. майже третина усіх громад УПЦ діяла саме в Центрі;

найбільша їх кількість зосереджена у Вінницькій та Хмельницькій областях. Друге місце в регіоні належить протестантським організаціям — 26,4%. Відчутна присутність в регіоні громад РКЦ, більшість з яких зосереджена у Житомирській, Вінницькій та Хмельницькій областях, традиційних теренах проживання польської меншини (39,7%), попри той факт що етнонаціональний склад віруючих РКЦ змінюється і церква дедалі більше інтегрується в українську культуру. Зокрема, 71,0% українських поляків рідною мовою вважають українську (12,9% — польську) [8, с. 11].

Етнорелігійна палітра Центрального регіону, що від часів Російської імперії був районом, де традиційно проживали дві третини іудейського населення Російської імперії, зазнала змін внаслідок масової еміграції з України єврейського населення у 90-х рр. ХХ ст. За період між переписами у 1989 і 2001 р. кількість євреїв в Україні скоротилась на 78,7% [8, с. 8]. У цих же роках відродилась і набула усталення традиція паломництва брацлавських хасидів з усього світу до могили цадика Нахмана в Умані на святкування єврейського Нового року Рош-Га-Шана. У 2005 р. на це свято до Умані приїхало близько 20 тис. паломників з 19 країн світу [9, с. 10]. Кількість громад хасидів в Україні динамічно зростає (з 49 громад у 2000 р. до 124-х у 2008 р.) і є найвищою у порівнянні з іншими іудейськими організаціями країни.

У **Північному регіоні** майже половина релігійних громад належить до УПЦ (49,8%); друге місце посідають різноманітні протестантські громади (26,7%). Помітною в регіоні є присутність УПЦ–КП (13,6%). Той факт, що саме в Північному регіоні зафіксовано найвищий по країні відсоток осіб, які вільно володіють українською мовою (99–95%) [8, с. 12], а також те, що мова богослужінь залежить від вільного вибору членів громади, є аргументом не на користь категоричності твердження релігійних і політичних опонентів УПЦ про мовну русифікацію її віруючих.

У **Південному регіоні** 46% релігійних громад належать до УПЦ, 27,2% — протестантських деномінацій, 11,7% — мусульманських організацій. На Півдні зосереджено 86% мусульманських громад від їх загальної кількості в країні, так само як і найбільша кількість релігійних громад національних меншин.

Кримський півострів має виразну етнорелігійну специфіку з її кількома лініями напруги, кожна з яких несе в собі високий конфліктогенний потенціал. Одна з цих ліній стосується мусульmano-православних відносин. До репатріації кримськотатарського народу на поч. 90-х рр. в Криму домінувала православна церква, до складу якої входили місцеві росіяни, білоруси, мордвини, марійці, грузини, греки і болгары. Сьогодні між муфтіятом і УПЦ триває протистояння, зумовлене, з одного боку,

прагненням православної церкви зберегти провідне становище в Криму, а з другого, стремлінням кримськотатарського народу відтворити знищене в радянські часи кримськотатарське соціокультурне середовище. В цілому відносини між слов'янським і кримськотатарським населенням на півострові позначені толерантністю. Факт же виникнення час від часу протистоянь на релігійному пов'язаний, насамперед, з великою кількістю нерозв'язаних соціально-економічних проблем кримськотатарських репатріантів, що загострюються, та інструменталізацією релігійного чинника політиками по обидва боки для досягнення відмінних від релігійних цілей – соціально-економічних, політичних.

Іншу лінію напруги творять конфлікти всередині мусульманської спільноти. Іслам в Україні представлений кількома незалежними один від одного центрами, між якими точиться боротьба за вплив на півострові, насамперед, між київським Духовним управлінням мусульман України (ДУМУ) і Духовним управлінням мусульман Криму (ДУМК). Водночас, в Криму активізували діяльність міжнародні ісламські політичні радикальні угруповання, які намагаються проникнути в структури ДУМК і протидіяти яким намагається кримськотатарський меджліс і муфтїят. Крим дедалі більше стає теренами, де намагаються посилити свій вплив на мусульманську спільноту різного роду організації з Туреччини, Об'єднаних Арабських Еміратів, Саудівської Аравії та Кувейту [9, с. 19-22, 99-101], а також Росії.

До зазначених ліній напруг додається ще й та, що її творять у протистоянні і взаємопоборюванні, з одного боку, УПЦ (у 2008 р. мала в АРК 567 релігійних організацій), а з іншого, нові на півострові УПЦ–КП (відповідно 43), УАПЦ (11) і УГКЦ (11), що надає цій напрузі етнонаціонального та етнополітичного виміру. «Національні церкви» протистоять «російській» з задіянням з обох сторін відповідних українських політичних сил і протегуванням на місцевому рівні УПЦ. Зовнішньополітичний *background* протистояння активно забезпечуються політиками з Російської Федерації під претекстом захисту прав і інтересів російської меншини (а реально кількісної більшості) в Криму.

Етнополітична ситуація в Криму, в якій релігійний чинник виявився тісно пов'язаним з етнонаціональним, несе в собі високі політичні ризики, оскільки тут поєдналась ті три елементи, що надають будь-якій ситуації вибухонебезпечного характеру: 1) суспільство, що націоналізується, нещодавно здобувши незалежність; 2) проживання на території держави меншин, які бояться стати маргіналізованими (а в Криму зосереджена найбільша в країні частка представників національних меншин); 3) зв'язок меншин даної держави з діаспорою в інших державах (за теорією Р. Брубейкера) [10, с. 7].

У **Східному регіоні** 45,8% релігійної мережі належить УПЦ, 39,2% — протестантським громадам (найвищий відсоток у регіональному вимірі). Особливістю Східного регіону є його відкритість до сприйняття нових релігійних рухів (неохристиянських, неоорієнталістських, неоязичницьких), які, за винятком українських неоязичників, мають переважно позанаціональний характер, де питання етнічності, мови спілкування, традиційної культури, що творять ідентичність «національних церков», є іррелевантними. Серед неохристиянських рухів найпотужнім в Україні є харизматичний; у 2008 р. 10% громад усіх харизматичних організацій було розташовано в одній лише Донецькій області. Згідно даних, на 1.01.2003 р. релігійна мережа Сходу містила у своєму складі 21,9% громад нових релігійних організацій, тоді як на Галичині цей відсоток складав 2,2% [11, с. 59]. Соціокультурний фон Сходу виявляється відкритішим до «іншого», толерантнішим, культурно багатобарвнішим.

Етнонаціональні конфесійні релігійні утворення, які на поч. 2009 р. склали до 3% від загальної кількості релігійних громад в Україні, локалізовані, як правило, в районах традиційного проживання тих чи інших етнічних груп. Компактно проживають кримські татари-мусульмани (535 організацій на 1.01.2009 р.), реформати-угорці на Закарпатті (118), караїми (13 громад) і кримчаки (1 громада) в Криму; шведські лютерани організовані в громаду с. Сергіївка Херсонської обл. Римо-католицька церква (907 громад) залишається поширеною в місцях традиційного проживання польської меншини: Вінницькій, Житомирській, Закарпатській, Львівській, Хмельницькій областях. До сьогодні РКЦ відчуває нестачу кадрів духовенства: забезпеченість громад священослужителями на поч. 2009 р. становила 62,0% навіть за умови, що 31,0% священників РКЦ є запрошеними для роботи в Україні іноземними громадянами, переважно, з Польської народної республіки. Іудейські організації (295) поширені по усій території України, громади голландсько-німецьких меннонітів (3) — у Херсонській і Запорізькій областях, Чеська євангельська церква (2) — Миколаївській та Одеській областях. Поширені в Україні громади Німецької євангелічно-лютеранської церкви (40), Вірменської апостольської церкви (28). Грецькі громади (2) існують у складі УПЦ в м. Києві. В поодинокі громади саморганізувались англікани (Київ), корейські баптисти, пресвітеріани та методисти (АРК, Київ), готи.

Вищенаведені характеристики регіонального зрізу релігійної мережі в Україні дозволяють зробити деякі узагальнення. По-перше, цей зріз, засвідчує що де-факто на статус загальнонаціональної церкви (в географічних координатах і кількісних параметрах) може претендувати УПЦ, за винятком Західної Галичини,

де вона у меншості. За умови деполітизації релігійно-церковного життя і подолання розколу в українському православ'ї, об'єднана церква має шанс стати найвпливовішою релігійною організацією на національному рівні, змінивши в тому числі й співвідношення греко-католицьких і православних громад в Західному регіоні. Крім того, більшість населення України, яке ідентифікує себе з православ'ям, не відносить себе до жодної з православних церков, хоча частка такого населення поволі зменшується разом із усталенням наявних православних структур: з 58,6% у 2002 р. і 55% у 2005 [6, с. 17, прим. 6] до 52,9% у 2008 р. [4, с. 22]. У будь-якому разі кількість позаінституційних православних, для яких православ'я матиме переважно соціокультурне значення, залишатиметься досить високою. Однак об'єднана православна церква має шанс зрости за рахунок певної кількості сьогоденних номінальних православних, не стільки тому, що їх привабить як така ідея єдиної церкви, скільки завдяки новим можливостям об'єднаної церкви інтенсифікувати свою діяльність серед віруючих.

По-друге, дедалі вагомішим суб'єктом релігійного життя стають традиційні для України організації пізньопротестантського походження (баптисти, п'ятидесятники, адвентисти і свідки Єгови), кількість яких від початку 90-х рр. ХХ ст. зросла у 5-7 разів. Громади баптистів (ВСО ЄХБ) зосереджені переважно у Західному, Центральному і Північному регіонах (Чернівецька, Черкаська, Хмельницька, Волинська, Київська, Рівненська, Вінницька, Житомирська, Кіровоградська, Чернігівська області). Громади п'ятидесятників (ВСЦ ХВЄП) найбільше поширені у Рівненській, Волинській і Тернопільській областях (Західний регіон). Понад третину усіх громад адвентистів (УУК АСД) розташовано у Чернівецькій, Вінницькій, Закарпатській і Черкаській областях (Захід і Центр). Найбільша кількість громад Свідків Єгови зосереджена у Закарпатській, Львівській і Чернівецькій областях (Захід).

Попри суттєві відмінності, групу пізньопротестантських релігійних організацій в Україні єднає послідовне обстоювання принципів політичної демократії, таких як відокремлення церкви від держави, неприпустимість інструменталізації релігії в політичних чи будь-яких інших позарелігійних цілях, рівність усіх релігійних організацій перед законом, пріоритет захисту прав і свобод особи. Національне категорично не сприймається у цьому середовищі в етнічних категоріях, але виключно в соціокультурних, громадянських; мовні питання політизуються, протестанти чутливіші також до ідей персоналізму. Традиційні пізньопротестантські спільноти вносять елемент раціоналізму і прагматизму, цінностей громадянського суспільства у вкрай політизований в сьогоденній Україні релігійно-церковний мейнстрім, а також

творюють противагу спробам політичного істеблїшменту етноклерикалізувати українське суспільство, надати преференції «національним» церквам.

Локалізація більшості закорінених в Україні пізньопротестантських організацій на Заході країни підважує стереотипне уявлення про цей регіон як суцільно греко-католицький. На сьогоднішній день домінування тут впливу греко-католицизму зумовлюється не тільки його закоріненістю серед українського населення Галичини, але й фаворитуванням з боку регіональної влади і підтримкою з боку партій правого політичного спектру, включно з радикальними.

По-третє, УГКЦ є регіональною структурою, оскільки 93,5% греко-католицьких громад сконцентровано в Західному регіоні, передусім, у Східній Галичині. Очевидно, що перенесення адміністративного центру церкви та резиденції її глави до Києва викликано не потребами духовної опіки над віруючими, як це доводять лідери УГКЦ, а позарелігійними чинниками. Це не заперечує того факту, що УГКЦ таки намагається йти назустріч розпорошеним по території України своїм нечисленним віруючим, до яких на місцях нерідко приєднуються особи з мобілізованою етнічністю незалежно від віросповідання чи ставлення до релігії в силу виразної етнонаціональної специфіки цієї церкви. Якщо у 1992 р. УГКЦ мала громади у половині областей України, то на поч. 2009 р. греко-католицькі громади вже діяли в усіх областях (наприклад, у Чернігівській обл. – 2, Черкаській і Луганській – по 3, Сумській, Кіровоградській, Запорізькій – по 4).

По-четверте, суголосно світовій тенденції в Україні інтенсивно зростає мережа нових релігійних рухів (НРР) і так само, як у цілому світі, серед них переважають харазматичні спільноти. Кількість зареєстрованих в Україні організацій НРР на поч. 2009 р. становила 5,7% від загальної мережі в країні. Однак реально їх кількість є більшою, оскільки не всі з цих громад воліють скористатися правом юридичної реєстрації і легалізації свого становища, що дозволяється чинним законодавством.

В цілому ж, регіональний вимір релігійності в Україні співпадає з регіональними та локальними соціокультурними, історичними, економічними особливостями розвитку тих чи тих спільнот, будучи, з одного боку, залежним від цих особливостей, а з іншого, визначаючи їхні певні характеристики.

Список використаних джерел:

1. Шангіна Л. Про країну, державу та громадян у перехідному віці // Дзеркало тижня. – 19 серпня 2006 р.
2. Мотрошилова Н. Идеи единой Европы: философские традиции и современность (ч. 1) // Вопросы философии. – 2004. – № 11.

3. Матеріали до засідання Круглого столу «Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин». – К.: УЦЕПД ім. О. Разумкова, грудень, 2003.
4. Паращевін М. Релігія і релігійність в Україні / За ред. С. Макеєва. – К.: Інститут політики, Інститут соціології НАНУ, 2009.
5. Церква і суспільство в Україні: проблеми взаємовідносин. Аналітична доповідь УЦЕПД ім. О. Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2000. – № 10.
6. Релігійне навчання і виховання дітей і молоді в Україні: позиції громадян. Інформаційно-аналітичні матеріали до Круглого столу «Релігійна освіта і виховання в Україні: проблеми і шляхи розв'язання». – К.: УЦЕПД ім. О. Разумкова, 2005.
7. Статистичні звіти Державного комітету у справах національностей і релігій при Кабінеті Міністрів України за 1999 р. (станом на 1.01.2000 р.) та 2007 р. (станом на 1.01.2008 р.).
8. Національний склад населення та його мовні ознаки за даними Всеукраїнського перепису 2001 року. – К.: Державний комітет статистики України, 2003.
9. Актуальні питання міжконфесійних взаємин в Україні. Зб. наук. матеріалів / за ред. В. Андрущенко, В. Бондаренка та ін. – К., 2005.
10. Растоу Д. Переходи к демократизации: попытка динамической модели // Полис. – 1996. – № 5.
11. Релігійна панорама. – 2003. – № 4.

Religions in Ukraine are represented in the contemporary regional context with an emphasis on dynamic formation of new self-identifications of religious actors and of new identities, either combined with ethnicity or not. Correlation and interdependence of religious identifications with social, cultural, historical and economic background of regional and local communities are analysed.

Key words: religion, nationality, Regionalism, Identity, Identity.

Отримано 17.03.2010

УДК 373.5.016:811.161.2

В. М. Кулик

РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ МАС-МЕДІА У ТВОРЕННІ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИЧНОГО НАРАТИВУ

У статті розглядається українська специфіка медійного відтворення української ідентичності, аналізуються чинники, що впливають на цей процес.

Ключові слова: мас-медіа, медійний простір, маргіналізація мас-медіа, медійна селекція, ідеологічні пріоритети.

Одним із найважливіших аспектів ідеологічного впливу медійного дискурсу є творення й підтримування різноманітних ідентичностей членів аудиторії, перш за все національної. З одного боку, мас-медіа відтворюють спільне для більшості читачів або глядачів уявлення про реальність існування національних та